

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ומל' ה' אלקיך את לבבך

הלכה

עבירות שבאל"ח עד שירצה את חברו

פרשת ניצבים תשפ"ה

שנה כ"ז - קובץ ל"ג [תתקכ"ח]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ניצבים

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

"עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו" (יומא פ"ה ע"ב).

"אף על פי שהוא נותן לו, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר ועתה השב אשת וגו'. ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וגו'" (ב"ק צ"ב ע"א).

הנה יש לעיין הני תרי מתניתין דבר אחד הם והלכה אחת ושניהם למדנו דאינו מתכפר לו אף אם חזר בתשובה ושילם את שהוא חייב.

אך באמת פשוט הדבר דע"כ תרי תלכתא נינהו ולא הרי זה כהרי זה דהלא שני משניות הן, ובשני לשונות ידברו, ושתי פסוקים שונים הביאו שמהם למדו הלכה זו.

ונראה לפי פשוטן של דברים, דבב"ק מיירי בעבירות שיש בהן חיוב תשלומין כגון גניבה, גזילה וחובל בחבירו, וקמ"ל דאף על פי ששילם לחבירו כדין מ"מ צריך גם לפייסו, ואפשר דבדקדוק השמיעו הלכה זו בחובל שמשלם חמשה דברים, לא רק נזק אלא אף צער, שבת, ריפוי ובושת, והוי אמינא דכיון שמפצה את חבירו פיצוי גמור, אין צריך לרצותו עוד, קמ"ל דאף על פי כן צריך לבקש ממנו מחילה, ולמדו מאבימלך דאף על פי שהשיב את שרה לאברהם והשיב את המצב לקדמותו, מ"מ חייב הוא לפייסו. וביומא מיירי בעבירות שבין אדם לחבירו שאין בהם כל חיוב תשלומין כגון מלבין פני חבירו, מוציא שם רע, לשון הרע, אונאות דברים, והו"א דכיון שלא גרם כל נזק ממוני, די לו בתשובה שלימה, קמ"ל דאף על פי שלא גרם לחבירו כל נזק מוגדר כל שציערו או גרם לו נזק מכל סוג וכל תחום שהוא אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו וכמו שדרש רבי אלעזר בן עזריה "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", וכל זה פשוט.

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

ב

וברי"ף על העין יעקב (יומא שם) כתב הגאון ר' ישעיהו פינטו חידוש גדול במי שחטא בעבירה שבין אדם לחבירו כל עוד לא ריצה את חבירו אין יוה"כ מכפר לו אף בעבירות שבין אדם למקום.

ובברכי יוסף (או"ח תר"ו אות א') כתב:

"יש מי שכתב דאם לא שב מעבירות שבינו לחבירו גם עבירות שבינו למקום אינו מתכפר, ואסמכיה אמתניתין. ואני אומר לא ניחא ליה למאריהו בהכי".

וברור שכוונתו לדברי הרי"ף, אלא שלא כתב מילתא בטעמא לדחות דבריו.

וכדברי הרי"ף כתב גם בבנין אריאל בדרשה ליוה"כ, וכל דכל עוד לא ריצה את חבירו ולא שב כראוי על עבירות שבין אדם לחבירו אכתי הוי טובל ושרץ בידו.

והגר"י ענגיל בגליוני הש"ס (יומא שם) דחה דבריו בתוקף וכתב שהם נסתרים מגוף המשנה. וכנראה שכוונתו לפשטות לשון המשנה "עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו", הרי דאין עבירות שבין אדם לחבירו מעכבין את כפרת עבירות שבין אדם למקום.

אך באמת אין הכרח מלשון המשנה לא לשיטת הרי"ף וכפי שכתב, ולא לשיטת הברכי יוסף וגליוני הש"ס, ויש לפרש לשון המשנה לכאן ולכאן. אך בסברא קשה להבין את ההנחה דכל עוד לא ריצה את חבירו בעבירות שבין אדם לחבירו אין לו כפרה בעבירות שבין אדם לחבירו.

והנראה עיקר בזה לפי מה שכתבתי במק"א לגבי מה שנראה כמחלוקת בין גדולי המוסר הראשונים, החובות הלבבות (שער התשובה פ"ז) שכתב דמי שחוזר בתשובה רק על מקצת עבירות שבידו ולא על כולם אין תשובתו מועילה כלום וטופחים תשובתו על פניו, והרש"ש (דרשה לפני תקיעת שופר והובא בפלא יועץ ערך ראש השנה) ומהר"ל (נתיבות עולם נתיב התשובה פ"ו) שכתבו דאף אם חוזר בתשובה על עבירה אחת בעל תשובה הוא והקב"ה אוהבו ומוחל לו על על עונו. ונחלקו אם יש תשובה לחצאין, דהיינו על מקצת העבירות שביד האדם, וכיארתי את הנראה לענ"ד דהכל תלוי

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

בנסיבות הדברים, דכוונת החובות הלבבות במי שחזר בתשובה על עבירות מסויימות בעודו אומר לגבי עבירות אחרות, בשרירות לבי אלך ואין לו כל כונה לפרוש מן החטא, ועליו נאמר דהרי הוא כטובל ושרץ בידו, ולא שרף בלבד אלא קופה של שרצים, ואין תשובתו מתקבלת כלל, אבל הרוצה בכל לבו להתקרב אל הקב"ה, אלא שקשה לו להלחם כנגד יצר הרע במלוא עוזו וטיפין טיפין חוזר הוא בתשובה בעבירות מסויימות ומכוון לעשות תשובה שלימה כל כהאי גוונא בעל תשובה הוא והקב"ה מסייע בידו.

וכן נראה גם לגבי המחלוקת הנ"ל, דהמעלה בדעתו שיקפיד וידקדק במצוות שבין אדם למקום ויהיה נבל ברשות התורה במצוות שבין אדם לחבירו, היו לא תהיה, דאי אפשר לאהוב את האב ולשנוא את בניו, וכל ישראל בן מלך המה ובניו של אלוקינו, ובני בכורי ישראל אמר רחמנא, אבל בחוזר בתשובה על כל העבירות שבידו אינו מבחין בין אלה שבין אדם למקום לאלה שבין אדם לחבירו, אלא שעדיין לא ריצה את חבירו מכל סיבה שהיא, כל כהאי גוונא ודאי תשובתו מתקבלת על כל העבירות שבין אדם למקום שחזר עליהם בתשובה.

כך נראה ברור ופשוט.

ג

והנה אף שהברכי יוסף דחה את דברי הרי"ף, מ"מ הביא בשם הגר"ש גרמזיאן דבכל עבירה שבין אדם לחבירו יש גם פן בין אדם למקום, וכל זמן שלא ריצה את חבירו גם מה שבין אדם למקום לא מתכפר. וכך הביא גם הפרי חדש (תר"ו סעיף א') וכדברים הללו איתא בספרים רבים.

ובעניי לא הבנתי דבריהם כלל, אין עבירה אלא להקב"ה, ואף העבירות שבין אדם לחבירו אין מצווים ומחויבים בהם אלא משום מצוות התורה ואין שום גדר חטא אלא כלפי הקב"ה, ואם נתכפר העבירה שבין אדם למקום לא נשאר בהם כל חטא ועון, ואם כן אין פשר להנחה דבכל עבירה שבין אדם לחבירו יש בו גם עבירה שבין אדם למקום, דבאמת אין בו עבירה אלא כלפי שמיא, אלא דמלבד כל העבירות שבין אדם למקום צוה הקב"ה גם על מצוות ועבירות שבין אדם לחבירו, אלא שבכל הנוגע לענין סליחה וכפרה אין לנו אלא בין אדם למקום.

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

אלא דאי בדידי תליא נראה בסגנון אחר דרבנותא קמ"ל דלא תימה דכל מהות המצוות והמדות שבין אדם לחבירו ענינם ומהותם שתהיה חברת ישראל חברה מתוקנת ושלא יהיו איש את רעהו חיים בלעו, אך אין בהם משום מעלות הקדושה והטהרה, לא היא, אלא דגם מצוות ועבירות שבין אדם לחבירו יש ממהות בין אדם למקום דאין דרך להידבק בהקב"ה אלא ע"י שנדבוק במידותיו וכמ"ש (שבת קל"ג ע"ב) הוי דומה לו מה הוא רחום וכו', וכמ"ש (סוטה י"ד ע"א) הלך בדרכיו מה הוא חונן דלים וכו', ועיין בדברי הרמב"ם (סוף הל' שמיטה ויובל):

"ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים".

הרי דרך ההולך ישר נתקדש קודש קדשים, דכל המצוות והעבירות, והמדות הטובות והרעות שבין אדם לחבירו מקרבים את האדם להקב"ה ומרחיקים אותו ממנו, ובכך אין בינם לבים אלה שבין אדם למקום ולא כלום, ודו"ק בעומקן ופשטותן של דברים.

והנה אמרו בראש השנה (י"ז ע"ב):

"שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב בתורתכם אשר לא ישא פנים, וכתוב ישא ה' פניו אליך. נטפל לה רבי יוסי הכהן, אמר לה אמשול לך משל, למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה, וקבע לו זמן בפני המלך, ונשבע לו בחיי המלך. הגיע זמן ולא פרעו, בא לפייס את המלך. ואמר לו עלבוני מחול לך, לך ופייס את חבירך. הכא נמי, כאן בעבירות שבין אדם למקום, כאן בעבירות שבין אדם לחבירו".

ויש לפרש את תשובת המלך בשתי דרכים: א. עלבוני מחול לך מראש ולא בעל דברים דידי את כלל, ומסרתי את מפתח הסליחה והכפרה ביד פלוני הלוח, וממנו לבד תבקש סליחה ולו לבדו חייב אתה לשלם. ב. ודאי שזוהי שלא פרע חטא למלך שהרי בשמו נשבע לשלם ובפניו קיבל עליו לשלם, אלא שמלך רחמן הוא ומוחל על עלבונו, אך רק כאשר הלוח יפרע למלוח את החוב.

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

ולענ"ד נראה כדרך השניה, דהמלך הוא זה שצריך למחול על כבודו, אך אין הוא עושה כן עד שירצה את חבירו.

ד

ביסוד גדר עד שירצה את חבירו

והנה ביסוד הלכה זו דאין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו נשתבשו רבים לענ"ד בהבנת הדברים, ונקטו כאילו בעבירות שבין אדם לחבירו הקב"ה מסר את מפתח הסליחה והכפרה ביד בשר ודם, וזה שנפגע הוא זה שבידו לסלוח עון ולכפר פשע.

ומשום הבנה זו חידשו דברים רבים, שלענ"ד אינם נראין, וכפי שיבואר.

א. הנה כתב החיי אדם (כלל קמ"ג) דאם מת הפוגע טרם ריצה את חבירו אין מיתתו מכפרת כשם שאין יוה"כ מכפר, וכך כתב החפץ חיים (הל' לשון הרע כלל ד' סי"ב).

ובמנחת חינוך (מצוה שס"ד) הוסיף בזה דאף אם הנפגע מוחל לו לאחר מותו, מ"מ אין מתכפר לו כיון שבשעת מותו עדיין לא ריצה את חבירו, אך שמא יש בזה כדי להקל בעונשו, וברוך היודע, עי"ש.

ואף שביסודו של דבר דבריהם נכונים, מ"מ נראה לענ"ד דהשוכב על עש דוי ומבכה מר גורלו ושב בתשובה על עבירות שבין אדם לחבירו ומתחרט על כך שאין בידו לרצות את חבירו מאפיסת כוח, ודאי מתכפר לו כפרה גמורה וכפי שיבואר לקמן.

ב. נחלקו גדולי עולם החפץ חיים והגר"י סלנטר במי שדיבר על חבירו לשון הרע, האם בבואו לחזור בתשובה האם ירצה את חבירו שכלל אינו יודע שדיבר בגנותו.

החפץ חיים (שם כלל ד' סעיף י"ב) כתב דאין מתכפר לו אלא אם כן ירצה את חבירו אלא שצריך להשתדל למעט בצערו ובושתו, ולא יספר לו מה דיבר וכיצד דיבר ובפני מי וכדו', וזה כעין דברי המשנה ברורה (תר"ו סק"ג) בכל עבירות שבין אדם לחבירו שצריך לרצותו שישתדל שלא לגרום לו בושה כאשר בא לרצותו.

ובשם הגר"י סלנטר מובא שאין לו כל זכות לצער את חבירו על מנת לרצות ולזכות לכפרה ובאמת לא ירצה אותו כדי שלא לגרום לו צער, ובאמת לא יזכה לכפרת עון.

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

(וי"א דמשום זו נמנע הגר"י סלנטר מלבא בהסכמה על ספרו של החפ"ן חיים, ולא ידעתי אם שמועה זו נכונה).

ולענ"ד אכן מסתבר כהבנת היסוד שבדברי הגר"י סלנטר, דלמה יוסיף חטא על פשע, ולא די שדיבר סרה על חבירו יוסיף לצערו כשיגלה את אוזניו שאכן דיבר עליו לשה"ר, אך לענ"ד מכיון שכן ודאי בידו לחזור בתשובה ללא ריצוי חבירו ותשובתו מתקבלת ועונו יכופר.

ויסוד הדבר, דבאמת אין כפרתו של זה תלויה בהתרצותו של חבירו, דאין סליחה וכפרה אלא מאלוה הסליחות בלבד, אלא דכל עוד לא ריצה חבירו הרי הוא כטובל ושרץ בידו וכגזלן שמחזיק בידו את הגזילה וחוזר בתשובה לפני הקב"ה, שאין תשובתו אלא שקר ורמיה דהלא אם חוזר הוא בתשובה ראשית דבר עליו לתקן את המעוות ולהשיב את הגזילה אשר גזל, וכן הדבר הזה, דאם חוזר הוא בתשובה ומתחרט על חטאו ראשית דבר עליו לרצות את חבירו ולתקן את אשר עיוות, אך לעולם אין הסליחה והכפרה אלא ביד ה', וכל שעשה את אשר בידו לרצות את חבירו סגי בכך ואף אם מסיבה כלשהו חבירו לא נתרצה או שלא היה בידו לרצותו מחמת אונס, נתכפר הוא ע"י תשובה שלימה.

והרי זה דומה למה שאמרו (ב"ק צ"ד ע"ב, וכ"ה בחו"מ שס"ו ס"ב) בגזול את הרבים ואינו יודע למי גזל שיעשה בהם צרכי רבים, ואעפ"י שלא קיים את המצוה והשיב את הגזילה אשר גזל, פשוט הדבר שחוזר בתשובה ותשובתו מתקבלת מאחר ועשה מה שבידו על פי תקנת חז"ל.

וכך גם במה שאמרו שצריך לרצות את חבירו ג' פעמים ואם לא נתרצה אינו זקוק לפייסו, וכבר פלפלו הפוסקים אם רשאי הוא לפייסו יותר מג' פעמים, ועיין פרי חדש (שם סעיף א' ד"ה מתפייס בג' פעמים), אך פשוט הדבר דכיון שריצה אותו ג' פעמים ופלוגי לא מחל לו, שוב אין הריצוי מעכב, ותשובתו מתקבלת אצל הקב"ה, ולא כפי שראיתי בשם אחד הגדולים דבאמת אין עונו מתכפר אלא דמ"מ פטור הוא שוב מלרצותו, דדבר זה אין האוזן יכול לשומעו.

וכבר דקדק הפרי חדש דלא אמרו אלא עד שירצה את חבירו, ולא אמרו עד שיתרצה חבירו, עי"ש.

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

ומשום כך נראה ברור לענ"ד במה שראיתי בשם גדולי הזמן שדנו בכמה חקרי הלכה:

א. במי שפגע בקטן, י"א כיון דיתמי לאו בני מחילה ניהו אינו יכול לרצותו עד שיגדיל, וי"א דאף שאינו בר מחילה לענין ממונות מ"מ הוי בר מחילה לסלוח על הפגיעה בו. ולדידי פשיטא לי דכבולעו כך פולטו וכל שריצה ונתרצה ועשה את המוטל עליו לתקן את המעוות יצא בכך ידי חובתו.

ב. וכך גם במה שראיתי בשם אחד הגדולים במי שפגע בחבירו, והנפגע שוב חלה בנפשו ואין דעתו צלולה, שוב אינו יכול לרצותו ולא יכופר עונו. וגם בזה נראה דכל שריצה אותו ופלוגי נתרצה לפי דעתו, קיים מצות חכמים וריצה את חבירו, ואם פלוגי חלה בנפשו במידה רבה ואי אפשר כלל לרצותו, הרי אנוס הוא ואין הריצוי מעכב במקום אונס כנ"ל.

ג. ועוד ראיתי שנחלקו במי שריצה חבירו וחבירו אמר שהוא מוחל, אך לבו בל עמו, ובאמת אינה מתרצה אלא שבוש לומר שאינו מוחל, וי"א דדברים שבלב אינם דברים ונסלח לו, אך בשם החזו"א הביאו דכיון שכל ענין זה אינו אלא בלב לא שייך בזה לומר דברים שבלב אינן דברים, ולפיכך אין מתכפר לו.

ולענ"ד אין זה ענין כלל להלכה דדברים שבלב, דאין יסוד הדבר במחילת חבירו אלא בעצם הריצוי, וכל שריצה את חבירו עד שחבירו אמר במפורש שהוא מתרצה ומתפייס, הרי עשה כל שבידו לרצותו ושוב יוה"כ מכפר.

אך זו פשיטא לן שאכן מחוייב הוא לעשות באמת ובתמים כל שבידו לפייסו ולרצותו, וכבר כתבו הפוסקים בהא דצריך לרצותו שלש פעמים, שיש עליו ליתן שהות בין ריצוי לריצוי ויש עליו לפייסו כל פעם במין ריצוי אחר (שם ס"א ומשנה ברורה סק"ג), אך מ"מ אמרו חכמים שאם פייסו ג' פעמים ולא נתפייס אינו זקוק יותר, ולדעת הפרי חדש אף אסור לו לפייסו יותר, אך רוב הפוסקים חלקו עליו, עי"ש במשנה ברורה (סק"ה).

הרי לן שכל שריצה את חבירו עד מקום שידו מגעת, תשובתו מתקבלת וחטאו יכופר אף אם חבירו לא נתרצה, ויש להסתפק לאידך גיסא, במי שפגע בחבירו וחבירו מחל לו בלב שלם ללא כל ריצוי מצד הפוגע האם יוה"כ מכפר, ולכאורה זה תלוי בשתי

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

הדרכים הנ"ל, ויש בכל דרך להקל ולהחמיר, דלפי הבנת הגדולים הנ"ל, יוה"כ מכפר דכל שחבירו סולח יוה"כ מכפר, אך לפי דרכנו, כל שלא ריצה את חבירו אין כאן תשובה שלימה ועדיין הוא טובל ושרץ בידו, ואין יוה"כ מכפר.

ובתפילת זכה נוסח הדברים שמוחל לכל מי שפגע בו ואינו רוצה שאחרים יענשו בגינו, ומשמע מזה דכל שמוחל נמלט פלוני מן העונש ותשובתו מתקבלת ויוה"כ מכפר עליו.

אך לכאורה יש להוכיח היפך הדברים ממה שמצינו ביומא (פ"ז ע"א):

"רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא, לא אתא לקמיה. במעלי יומא דכפורי אמר איהו איזיל אנא לפיוסי ליה. פגע ביה רב הונא, אמר ליה להיכא קא אזיל מר, אמר ליה לפיוסי לפלניא. אמר אזיל אבא למיקטל נפשא. אזל וקם עילויה, הוה יתיב וקא פלי רישא, דלי עיניה וחזייה, אמר ליה אבא את, זיל, לית לי מילתא בהדך, בהדי דקא פלי רישא אישתמיט גרמא, ומחיה בקועיה, וקטליה."

וברש"י שם ד"הטבח חטא לו", ועוד אמרו כעין זה על רב חנינא ורב, עי"ש.

ולכאורה תימה למה הטריח רב את עצמו ללכת אליו הלא יכול הוא למחול לו ולפוטרו מכל עונש, וביותר תמיה דהלא בסופו של דבר, הטבח לא פייס את רב ומת בעונשו, והלא בידו היה למחול לו בלבד, ומשמע מכך שאין יוה"כ מכפר לו אלא אם כן טרח לרצות את חבירו, דאם לא כן אין תשובתו שלימה.

אך הרא"ש פירש הנהגתו של רב בדרך אחר (יומא פ"ח סי' כ"ד) "כדי שיהא לב כל ישראל שלם עם חבירו", והביא מפרקי דרבי אליעזר שסמאל אמר ביוה"כ לריבון העולם "מה מלאכי השרת שימת שלום ביניהם אף ישראל ביום הכפורים כן", עי"ש, ולפי דבריו אין ראיה מסוגיא זו.

אמנם אף שלפי דברי הרא"ש אין ראיה לדרכנו מדברי הגמ', ודאי שאין מדבריו פירכא לדרכנו, דאפשר דקשיא ליה למה רב טרח טירחא מרובה להמציא את עצמו לטבח הלא באמת על הטבח היה לטרוח ולפייס את רב, ולא מסתבר שרב מחל על כבוד התורה ועל הטורח הגדול רק לזכות את הטבח, ומשו"כ חידש שעשה כן כדי שתהא לב כל ישראל שלם, ואין בזה סתירה לדרכנו.

עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו

אך מאידך ראיתי שוב בפלא יועץ (ערך תשובה) שכתב ממש כדברינו, והביא ראיה מהגמ' ביומא כמבואר.

והנה מבואר בדרכי משה (סק"ב) דלאחר שניסה לרצות את חבירו ג' פעמים ולא נתרצה לו הקב"ה מוחלו מחילה גמורה, "והקדוש ברוך הוא רואה שהשפיל עצמו ומוחל לו", וכך כתב במהרי"ל (ליל יוה"כ אות ד') "אז הקדוש ברוך הוא רואה שהוא השפיל עצמו לפניו ומרחם ומוחל וסולח לו".

הרי לן להדיא שלא כדברי הגדולים הנ"ל, אלא מילתא דפשיטא דלאחר שעשה את המוטל עליו שוב יוה"כ מכפר.

ונראה ראיה לדרכנו מדברי רבינו יונה בשערי תשובה (שער א' אות מ"ד העיקר הששה עשר):

"תקון המעוות באשר יוכל לתקון", וכתב שם דבעבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיחזיר את הגזילה ויבקש מחילה, הרי לן שעיקר הענין אינו אלא תקון המעוות במדת האפשר, ודו"ק.

והנה המנהג למחול בכל לילה לכל מי שפגע בו במשך היום מקורו במגילה (כ"ח ע"א):

"שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים, אמר להם... ולא עלתה על מטתי קללת חברי כי הא דמר זוטרא, כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן".

וחידוש כתב שם במהרש"א (חידושי אגדות) שנהג לומר כן בכל לילה ולא במשך היום, כי קיוה שכל מי שפגע יבוא לרצותו, ורק משלא באו אמר מה שאמר ומחל להם. ולמדנו מדבריו דודאי עדיף אם פלוני בא לרצונות וכדברינו דריצוי זה הוי שלימות התשובה, אלא דאף אם לא מתרצה מהני מחילת הנפגע להקל על עונשו, או אף לפוטרו לגמרי, ודו"ק בכל זה.

ומל ה' אלקיך את לבבך

ומל ה' אלקיך את לבבך

כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער א' ס"א):

"והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה, והתבאר, כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו, כל שכן אם ישוב מיראת השם ואהבתו, שנאמר (דברים ד, ל): "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו". והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו, שנאמר (דברים ל, ב): "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וּבניך בכל לבבך ובכל נפשך". ואומר בגוף הענין (דברים ל, ו): "ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך" – להשיג אהבתו. והנביאים והכתובים דברו תמיד על דבר התשובה, עד כי באו עקרי התשובה כלם מפורשים בדבריהם כאשר יתבאר".

וכדבריו כתב עוד בשערי עבודה (אות מ"ט):

"אחר הביאור הזה, החי יתן אל לבו, וישים כל מגמתו לעבוד את בוראו תמיד, בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כדי להשיג מעלה כמעלת הגדולים אשר בארץ, מעלת אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה, גם הם לא עשו בעבודת בוראם רק כפי כחם והשגת ידם. והמבין יבין וישכיל שהרי להשיג למעלת העושר והכבוד ישתדל אדם ככל מאמצי כחו ולא יתירשל (בעבודת בוראו שיוכל להשיב בקצה העליון), אע"פ שמדות אלו הבל וריק ומפסידות בענין העבודה, [בעבודת בוראו שיוכל להשיג בקצה העליון] להשיג מעלת אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן ודוד ושלמה שהיא מעלה גדולה יותר מכל מלוכה שבעולם, והוא יודע שאם ישתדל ישיג, על אחת כמה וכמה שיש לו להשתדל תמיד בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו, ולא יתירשל אפילו שעה

ומל ה' אלקיך את לבבך

אחת ולא יסור הדבר מלבבו אפילו רגע אחד, ובכל יום ויום יוסיף אומץ להתחזק ולעלות ממדה למדה ומדרגה למדרגה בעבודת בוראו. ויחמוד ויכסוף להשיג בעבודה מה שאין ידו משגת, ויאשר האנשים המשיגים ויבחר בדרכם ובמעלתם ויתחבר אליהם וילמד ממעשיהם ומחכמתם, כענין שנאמר (משלי יג כ) "הולך את חכמים יחכם", וכן יעשה בכל מדה ומדה אשר לא השיג אליה, יחמוד אותה ויתאוה אליה ויבחר בה להשיגה מכל כסף וזהב שבעולם. כענין שנאמר (תהלים יט) "הנחמדים מזהב ומפז רב" ועל הבחירה בלבד יקבל שכר כאלו השיג חמדה, אחרי אשר איננו יכול להשיג יותר. כי הבחירה מצות עשה היא שנאמר (דברים ל) "ובחרת בחיים". ואמרו ז"ל (קידושין מ) כל מי שעלה בלבו לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. עוד יצא לנו ממצות הבחירה, כי מתוך שיבחר במדה ההיא ויבין וישכיל מעלת המשיג אותה, ישתדל תמיד להשיגה, והשם ית' יעזור אותו במה שאין יד טבעו יכולה להשיג וישיגנה, כענין שנאמר (דברים ל) "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו", ר"ל אחר שתשוב עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך" להשיג בעבודה מה שאין יד טבעך ויד טבע בניך משגת, כי בהשתדלות אשר ישתדל האדם ישלח השם ית' את ברכתו אתו, כענין שנאמר (דברים כח ח) "יצו ה' את הברכה באפסיך" ואמרו ז"ל בספרי יכול יהא האדם יושב ובטל והאל ישלח את ברכתו אתו, תלמוד לומר ובכל משלח ירך ר"ל ישתדל האדם, והאל ישלח את ברכתו במשלח ידיו, ויביא מחשבתו הטהורה והטובה לידי מעשה, על ידי בחירתו בה והשתדלותו בה להשיגה כמו שביארנו.

וכך איתא בדברי הנביא יחזקאל (פרק ל"ו כ"ו).

"ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם, והסרתני את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר".

ומל'ה' אלקיך את לבבך

הרי שהקב"ה עוזר לכל השבים אליו.

ולא זו בלבד אלא אף אם השב עדיין לא פתח כלל בדרכי התשובה, ועדיין אין בלבו לא חרטה ולא בושה ולא קבלה על העתיד, כיון שגמר בלבו לחזור בתשובה כבר קיים את המצוה של "ובחרת בחיים", בעצם בחירת לבחור בחיים ובתשובה. כך כתב רבינו יונה בשה"ע שם ובשעה"ת (שער ג' אות י"ז).

משל למה הדבר דומה. לבן שיצא את בית אביו בחוצפה ובטריקת דלת. האם חשב וקיווה שתוך כמה שעות ירגע הבן ויחזור הביתה. אך הילד לא חזר. בחלוף יום מצלצל האב למשטרה ומדווח על בנו שהלך לאיבוד. יום רודף יום והימים הופכים לשבועות, והילד איננו. והאב דואג ודואב. וכן חולפים שבועות וחודשים. כמעט חלפה שנה ואין קול ואין עונה.

והנה באמצע לילה בהיר הטלפון מצלצל ומעברו השני שומע האב את בנו בוכה שהוא רוצה לחזור הביתה. האב אינו יודע את נפשו מרוב התרגשות, והוא אומר לבנו תאמר לי איפה אתה ואני הרגע שולח רכב להביא אותך הביתה. הבן בוכה וצוחק, בארץ רחוקה אני כעשרת אלפים ק"מ מן הבית, ואביו מגיב רק תאמר לי איפה אתה נמצא ואני אדאג שיגיע אליך כרטיס טיסה להביא אותך הביתה.

הקב"ה הלא הוא אבינו הרחום והחנון, אין אהבה כאהבתו ואין רחמים כרחמנותו, וזה כשנה שנטשנו את אבינו, עברה כמעט שנה מתפילת הנעילה שנה שעברה עת עמדנו וצעקנו בהתלהבות שמע ישראל, ה' הוא האלהים, ה' מלך ה' מלך. אך מאז נעלמנו לו, והוא יושב ומצפה, ממתין עד בוש שנחזור הביתה, לקירבתו ועבודתו. אנחנו רק צריכים לומר לו היכן אנחנו, ורק לבכות לו ממרחק, מתגעגעים אנחנו ורוצים הביתה, והוא ידאג בכל הדרכים שבידו להביא אותנו הביתה.

וזה שכתב רבינו יונה, אם רק נרים קול ונקרא להקב"ה רצוננו לעשות רצונך ורוצים אנו לחזור בתשובה, בחרנו בחיים. והקב"ה יעזרנו למען כבוד שמו.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

